

Juhtorgani kohustuse rikkumise, sealhulgas raske juhtimisvea ning kuriteotunnustega teo kindlaks tegemine pankrotimenetluse praktikas

18. 03. 2008. a.

Käesoleva ülevaate peamiseks eesmärgiks on analüüsida juriidilisest isikust pankrotivõlgniku juhtorgani liikme kohustuste rikkumise (sealhulgas raske juhtimisvea) kajastamist pankroti raugemise kohtupraktikas ja võrrelda seda juhtorgani liikmete vastutuse aluste kajastamisega Riigikohtu praktikas. Vähemal määral käsitleb ülevaade ka kuriteotunnustega tegude kindlaks tegemise praktikat pankrotimenetluses. Muu hulgas on **ülevaate eesmärgiks täiendada pankrotimenetluse raugemist käsitlevat analüüsi**.¹

PankrS § 28 lg 2 sätestab, et juhul, kui pankrotimenetluses ilmneb, et võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on raske juhtimisviga, märgib kohus seda lahendis. Raskeks juhtimisveaks loetakse seejuures **füüsilisest isikust võlgniku või juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuse rikkumist tahtlikult või raske hooletuse tõttu**.

Kuna raske juhtimisviga on juriidilisest isikust võlgniku puhul defineeritud juhtorgani kohustuse rikkumise kaudu, siis on selle mõiste sisustamiseks vaja teha kindlaks juhtorgani liikme kohustused. Seejuures tuleb silmas pidada, et juriidilise isiku juhtorgani liikme kohustused võivad olla sätestatud nii seaduses, temaga sõlmitud lepingus kui tuleneda analoogselt VÕS § 23 lõikele 1 juhtorgani liikme ja juriidilise isiku vahelise suhte olemusest ja eesmärgist, poolte vahel väljakujunenud praktikast, vastaval kutse- või tegevusalal kehtivatest tavadest (näiteks hea ühingujuhtimise tava), aga ka hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest. On olemas üldised kohustused ehk igale juhtorgani liikmele omistatavad kohustused ja spetsiifilised kohustused, mis võivad tuleneda konkreetse juriidilise isiku tegevusest ja vastava juhtorgani liikme tegevusvaldkonnast. TsÜS § 35 kohaselt peavad juriidilise isiku juhtorgani liikmed oma seadusest või põhikirjast tulenevaid kohustusi täitma juhtorgani liikmelt tavaliselt oodatava hoolega ja olema juriidilisele isikule lojaalsed. TsÜS § 36 sätestab pankrotiavalduse esitamise kohustuse: kui on ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu, peavad juhatuse või seda asendava organi liikmed esitama pankrotiavalduse. Kohustuse rikkumise kõrval on raske juhtimisvea tuvastamisel oluline ka rikkumise süülisus ja raske juhtimisvea olemasoluks peab süü esinema kas tahtluse või raske hooletuse vormis. VÕS § 104 lõike 5 kohaselt on **tahtlus õigusvastase tagajärje soovimine** võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel ja sama paragrahvi neljanda lõike kohaselt on **raske hooletus käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmine**. Äriseadustik näeb juhtorgani liikme vastutusest vabastamise alusena ette korraliku ettevõtja hoolsusstandardi järgimise, seega on juhtorgani liikme vastutus võimalik ka kerge hooletuse korral ehk sellise rikkumise korral, mis ei seisne raskes hooletuses.

Eelnevast tuleneb, et **raske juhtimisvea korral on juhtorgani liige oma kohustust rikkunud ning rikkumine on toimunud tahtlikult või raske hooletuse tõttu**. Konkreetsete tegude kvalifitseerimine raske juhtimisveana on kehtivas õiguses jäetud kohtupraktika otsustada.

Enne 2004. a. 01. jaanuari kehtinud pankrotiseaduse § 60 lõike 2 kohaselt pidi haldur juhul, kui kohus otsuses või määruses märkis või kui pankrotimenetluses ilmnis, et võlgniku maksejõuetuse tekkimise põhjuseks on võlgniku raske juhtimisviga, esitama kahju hüvitamise

¹ Ülevaates on põgusalt käsitletud ka füüsilisest isikust võlgniku kohustuste rikkumisega seonduvat.

nõude raske juhtimisveas süüdi oleva isiku vastu. Sama paragrahvi kolmandas lõikes oli toodud raske juhtimisveana käsitletavate juhtumite ammendav loetelu. Raskeks juhtimisveaks oli:

- juriidilise isiku vara enda huvides kasutamine või
- juriidilise isiku nimel enda huvides tehingu tegemine või
- juriidilise isiku vara või võetud laenu kasutamine juriidilise isiku huvide vastaselt enda või mõne teise isiku huvides või
- juriidilise isiku vara varjamine või
- juriidilise isiku kohustuste põhjendamatu suurendamine või
- vara väärtuse ebaõige kajastamine juriidilise isiku bilansis või
- näiliku või nõuetele mittevastava raamatupidamise korraldamine, sealhulgas näilike maksete ja võlgade kirjendamine, või
- kapitali soetamine juriidilisele isikule äärmiselt ebasoodsatel tingimustel või
- suure laenu võtmine või andmine, kui on ilmne, et laenu tagasi maksta või tagasi saada ei ole võimalik, või
- juriidilist isikut kahjustanud muud enda huvides tehtud teod, mis põhjustasid juriidilise isiku maksejõuetuse

Kehtivas õiguses selline loetelu puudub, kuid kindlasti ei tähenda see seda, et loetelu seadusest väljajätmise eesmärgiks on olnud eelloetletud tegudele teistsuguse õigusliku tähenduse andmine või et need teod ei saaks käesoleval ajal olla raskeks juhtimisveaks.

Raske juhtimisvea mõistet ja sisu põhjalikumalt avav Riigikohtu praktika puudub. Maksejõuetuse põhjuste tuvastamisega seonduvat käsitleb Riigikohtu 07. detsembri 2004. a. määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-04. Viidatud lahendi kohaselt leidis tsiviilkolleegium, et **netovara vähenemine alla seaduses ettenähtud alampiiri ja sellele järgnevalt pankrotiavalduse esitamisega viivitamine võib olla käsitletav raske juhtimisveana.** Määruse punkti 12 kohaselt peab kohus võtma esmalt seisukoha, kas võlgniku juhatuse liige on tahtlikult või raske hooletuse tõttu rikkunud ÄS § 171 lõikes 2 või § 180 lõikes 5¹ sätestatud kohustust. Kui võlgniku juhatuse liige on neis sätetes märgitud kohustusi rikkunud, peab kohus hindama rikkumiste seost võlgniku maksejõuetuse tekkimisega. Kui võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on kohustuste rikkumine, tuleb see ka PankrS § 28 lg 2 kohaselt kohtulahendis ära märkida.

Põgusalt on raske juhtimisvea temaatikat käsitletud ka näiteks tsiviilkolleegiumi 16. mai 2006. a. määruses tsiviilasjas nr 3-2-1-36-06, kuid viidatud lahendis on peamine küsimus pigem see, mida ei saa lugeda juhtimisveaks. Samuti käsitletakse selles kaasuses raske juhtimisvea mõistet enne pankrotiseaduse 2004. a. redaktsiooni jõustumist, s.o. kuni 2003. aasta 31. detsembrini kehtinud pankrotiseaduse alusel. Nagu eespool märgitud, andis seaduse tolaeagne redaktsioon raske juhtimisvea mõiste juures ka raske juhtimisveana käsitletavate juhtumite loetelu. Seega tuleb käesoleval ajal raske juhtimisvea mõiste sisustamisel olla seniste lahenditega paralleelide tõmbamisel ettevaatlik.

Eelnevast tulenevalt võib käesoleval ajal väita, et kõrgema kohtu juhised on raske juhtimisvea mõiste avamise seisukohast võrdlemisi napid.

Juriidilise isiku juhtorgani (eelkõige juhatuse) liikme tsiviilõigusliku vastutuse kaasuseid on Riigikohtu praktikas olnud mitmeid ja alljärgnevalt on lähemalt vaadeldud seda, kuidas nendes kaasustes juhtorgani kohustuse rikkumisi üldse kajastatud ja sisustatud on ja kuidas seda on tehtud.

Riigikohtu 11. mai 2005. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-41-05 (nn *Walko* kaasus) on Riigikohus üsna põhjalikult analüüsinud juhatuse liikme kohustuste olemust (p 31 - 33) ja nende rikkumist (p 34 - 49). Nimetatud kaasuses leidis hageja (pankrotis äriühing), et juhatuse liikme kohustuse rikkumiseks oli kahe müügilepingu sõlmimine nõukogu nõusolekuta, kusjuures nende lepingute alusel võõrandati enamik hageja varast vara tegelikust väärtusest oluliselt väiksema hinnaga. Seda rikkumist käsitlesid täpsemalt viidatud lahendi punktid. Kuigi nimetatud kaasus keskendub suuremas osas rikkumise tõendamisele, võib siiski järeldada, et põhimõtteliselt on kohus vara alla turuhinna võõrandamist ja vara ilma nõukogu nõusolekuta võõrandamist lugenud potentsiaalseks kohustuse rikkumiseks: *"Suure osa hageja vara võõrandamiseks kolmandale isikule pidi kostjal juhatuse liikmena olema nõukogu nõusolek. Sellise toimingute tegemiseks, millega võis eeldatavasti kaasneda hageja ettevõtte seiskumine, peab juhatuse näitama üles eriti suurt hoolsust ja lojaalsust äriühingule. Tehingute nõukoguga kooskõlastamise kohustus tuleneb konkreetselt ka ÄS § 306 lg-st 2 ja §-st 317."*

Antud kaasuse puhul puudub võimalus jälgida, milline oli kohtu poolt rikkumisele antud lõplik õiguslik hinnang, sest Tartu Ringkonnakohtus tegi asjas 30. juunil 2005. a. küll otsuse, kuid sellega saadeti tsiviilasi uueks läbivaatamiseks esimese astme kohtule ja esimeses astmes lõpetati menetlus 09. juunil 2006. a. kompromissiga (sisuliselt oli tegemist hageja loobumisega hagist).

25. aprilli 2006. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-27-06 on Riigikohus samuti lahendanud juhatuse liikme vastu esitatud kahju hüvitamise nõuet. Juhatuse liikme kohustuse rikkumisega seonduvat antud lahend aga eriti ei käsitle, kuigi rikkumise olemasolu või puudumine tehakse kahju hüvitamise nõuete korral üldjuhul kindlaks enne kahju olemasolu tuvastamisele asumist. Riigikohus on vaid märkinud, et *"[--] juhatuse liikme poolt osaiühingu nimel müügilepingu alusel vara ära andmine maksejõuetule isikule tasu kohe saamata või ilma tagatiseta tähendaks üksnes kohustuse rikkumist, kuid mitte veel süülist käitumist. Osaiühingu juhatuse liige võiks kirjeldatud juhul olla kohustuse rikkumises süüdi, kui ta müügilepingut sõlmides teadis või oleks pidanud teadma ostja maksejõuetusest."*

15. mai 2006. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-36-06 oli hageja poolt juhatuse liikmele etteheidetavaks käitumiseks põhjendamatute töövõtulepingute sõlmimine hageja nimel (telliti töid, mida hageja tegelikult ei vajanud) ning sellega hageja maksevõime negatiivne mõjutamine. Taas kord ei ole rikkumise tähendust põhjalikumalt käsitletud ja Riigikohus viitab vaid rikkumise ebapiisavale põhjendamisele ringkonnakohtu poolt: *"asjaolu, et lepingute sõlmimise ajal oli hageja majandustegevus soikunud, ei näita iseenesest, et tööde tellimine oli ebavajalik ja majanduslikult põhjendamatu."* Ka käesolevas kohtuasjas on menetlus selle juhatuse liikme suhtes lõpetatud ilma lõplikku lahendit tegemata. Pankrotihaldur on esitanud kahju hüvitamise nõude teise juhatuse liikme vastu ja vastav menetlus on käesoleval hetkel pooleli (Harju Maakohus on 27. septembril 2007. a. tsiviilasjas nr 2-03-87 teinud hagi rahuldava otsuse).

Tsiviilasjas nr 3-2-1-52-06, milles Riigikohus tegi otsuse 14. juunil 2006. a., on hageja kostjate (juhatuse liikmete) kohustuste rikkumiseks lugenud mitterahalise sissemakse ebaõiget

hindamist. Nagu eelmistegi kaasuste puhul, käsitleb kohus ka antud juhul rikkumist vaid möödaminnes ja keskendub kahju kindlakstegemisele seonduvale. Riigikohus märgib otsuse punktis 14: "*Vaatamata sellele, kas kostjad rikkusid oma kohustusi ja kas nad olid rikkumises süüdi, tuleb hagi jätta rahuldamata õigusliku põhjendamatus tõttu.*" Kuigi Riigikohus on viidanud võimalusele, et antud juhul võib kõne alla tulla nõuete esitamine teiste isikute vastu või mõnel muul alusel, ei nähtu KIS-ist, et teisi menetlusi oleks toimunud.

25. aprillil 2007. a. tsiviilasjas nr 3-2-1-30-07 (*Export Credit Insurance Organization vs Tõnu Reitsak*) tehtud otsuses on Riigikohus lahendanud vaidlust, mis põhines juhatuse liikme vastu esitatud deliktiõiguslikul nõudel. Juhatuse liikme kohustuse rikkumise osas tugines hageja asjaolule, et juhatuse liige ei täitnud ÄS § 306 lõikes 3 sätestatud kohustust anda aktsiaseltsi nõukogule perioodiliselt aru äriühingu majandustegevuse kohta. Kuid nimetatud säte ei kohustanud juhatust informeerima ühingu majanduslikust olukorrast äripartnereid. Juhatuse liikme rikkumise osas viitab otsus Riigikohtu poolt ka varasemalt väljendatud tõendamiskoormisele: "*hageja, kes põhjendab kahju hüvitamise nõuet seaduses sätestatud kohustuse rikkumisega, peab tõendama selle rikkumise.*"

Eelnevast nähtub, et kuigi juhatuse liikmete vastu esitatud nõudeid on Riigikohtus menetletud mitmeid, on juhatuse liikme kohustuste olemust ja kohustuste võimalikku rikkumist analüüsinud praktikad vähe. Samas käsitleb raske juhtimisvea (kui teatava tähendusega rikkumise) mõistet madalamate kohtute praktika. Kuna oma olemuselt on ka raske juhtimisvea olemasolu tuvastamisel siiski tegemist juhtorgani liikme tegevusele või tegevusetusele hinnangu andmisega kohtulahendi kaudu, siis ongi **alljärgnevalt esitatud ülevaade sellest, kuidas esimese astme kohtud rikkumise ja raske juhtimisvea mõistet sisustavad.**

Raske juhtimisvea tuvastamisel PankrS § 28 kohaselt peab kohus esmalt kindlaks tegema, kas selline rikkumine esineb, milline on rikkuja süü vorm ja seejärel tuvastama põhjusliku seose juhtimisvea ja maksejõuetuse vahel.

PankrS § 28 lg 1 lause 1 grammatilisel tõlgendamisel võiks väita, et kohus peab juhtimisvea ära märkima vaid juhul, kui see tõesti põhjustas maksejõuetuse, kuid sellist tõlgendust ei saa pidada õigeks.² Kohtu argumentatsioon peaks siiski kajastama juhtimisvea olemasolu ka juhul, kui see ei ole otseselt maksejõuetuse põhjuseks olnud.

Põhjusliku seose tuvastamine ei ole majanduslike protsesside puhul lihtne. Üldiselt tuleb aga siingi kausaalsuse olemasolu esmajärjekorras kontrollida tavapärase *conditio sine qua non* testiga: teha kindlaks, kas ajalisel hilisem sündmus oleks saanud, kui esimest ei oleks aset leidnud. Selleks saab kasutada nn elimineerimise meetodit, mille abil jäetakse tegu mõtteliselt kõrvale ja uuritakse, kas tagajärg oleks siiski saanud. Põhjuslik seos on olemas juhul, kui ilma kostjale etteheidetava teota ei oleks tagajärg saanud. Kui hilisem sündmus oleks saanud ka varasemata, siis nimetatud sündmuste vahel põhjuslik seos puudub.³ Õigusliku põhjuse tuvastamine ei ole antud juhul ilmselt vajalik, sest õiguslik põhjus seondub eelkõige vastutuse kohaldamise võimalikkusega, antud etapis kohus aga vastutuse kohaldamist ei otsusta.

Analüüsi objektiks olnud määruste põhjal võib väita, et maksejõuetuse põhjuste kindlakstegemisel ei sisalda kohtulahendid põhjuslikku seost käsitlevat argumentatsiooni. Samuti jäetakse juhtimisvea esinemine lahendis sageli märkimata põhjusel, et see ei

² Viidatud lause sätestab: "**Kui** pankrotimenetluses ilmneb, et võlgniku **maksejõuetuse põhjuseks on** raske juhtimisviga, märgib kohus seda lahendis".

³ Tampuu, T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn, 2007, lk 166-167; RKTsKO 3.10.2006 nr 3-2-1-78-06.

põhjustanud maksejõuetust (kuigi võib-olla halvendas ühingu majanduslikku olukorda). Kui näiteks osahingu juhatuse liige ei esita kahe aasta jooksul alates maksejõuetuse tekkimisest kohtule pankrotiavaldust ega kutsu kokku osanike koosolekut, siis on tegemist juhatuse liikme kohustuse olulise rikkumisega, mille süü vorm on väga tõenäoliselt vähemalt raske hooletus. Kohtud ei pea aga paljudel juhtudel vajalikuks neid asjaolusid määruses täpsemalt kajastada, kui maksejõuetuse algpõhjuseks on olnud muud asjaolud.

Pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine

Kohtud käsitavad juhatuse liikme (likvideerija) pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumist erinevalt. Erinev lähenemine pärineb suures osas ilmselt just pankrotihaldurite aruannetest. Samuti tuleneb ebaühtlane praktika osaliselt sellest, et erineval ajal on pankrotiavalduse esitamise kohustust reguleerinud õigusnormid kehtinud erinevas redaktsioonis.

Ühe näitena võib seejuures tuua Tartu Maakohtu 6. septembri 2006. a. määruse tsiviilasjas nr 2-02-65, mis sisaldab alljärgnevat märkust pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise kohta: *"Võlgnik oleks pidanud esitama pankrotiavalduse juba 2000. aasta lõpuks, kuid tol ajal ei olnud viivitamatu pankrotiavalduse esitamise kohustust."* Võlgnikust osahingu pankrot kuulutati võlausaldaja avalduse alusel välja mais 2002. Eelneva põhjal tekib küsimus, kas võlgniku poolt pankrotiavalduse esitamata jätmine kuni 2002. a. alguseni saab tol ajal kehtinud seaduse tähenduses olla ette heidetav või mitte.

ÄS § 180 lõike 5¹ redaktsioon, mille kohaselt juhul, kui osahing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, peab juhatas viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest, esitama kohtule osahingu pankrotiavalduse, kehtib alates 01. jaanuarist 2006. Kuid juba alates 07. juulist 2001 kehtis põhimõtteliselt sama sisuga norm (küll ilma "kahekümne päeva reeglita"), mis sätestas juhatuse kohustuse esitada pankrotiavaldus viivitamata. Lisaks tuleb silmas pidada, et enne ÄS § 180 lg 5¹ jõustumist kehtisid ÄS §-d 171 lg 2 p 1 ja 176, mille kohaselt netovara kaotuse korral peab juhatas informeerima osanikke, kutsuma kokku koosoleku ja koosolek omakorda võtma vastu teatavat liiki otsus.⁴ Seega tuleneb näiteks pankrotiavalduse esitamise otsustamise kohustus kaudselt ka netovara kaitseks sätestatud reeglitest, mistõttu **ei saa õigeaks pidada kohtupraktikat, mille kohaselt 2000. aastal toimunud rikkumiste korral ei ole juhatuse liikmetele võimalik midagi ette heita.** Ja kuna maksejõuetus on seisund, siis oleks pankrotiavalduse esitamise kohustus antud kaasuses igal juhul tekkinud 2001. aasta juulis jõustunud ÄS § 180 muudatustega. **Kindlasti ei ole pankrotiavalduse esitamise kohustuse aja täpne määratlemine viidatud normide alusel lihtne, samas ei saa täpseks pidada ka väidet, et seadus antud kaasuse asjaoludel pankrotiavalduse esitamise kohustust ei sisaldanudki.**

Harju Maakohtu 29. jaanuari 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-04-518 on võlgniku maksejõuetuse tekkimisega seonduvalt märgitud, et võlgniku majandustegevus tõi mitmed aastad järjest kahjumit ja 2002. a. lõpus seiskus täielikult. Pankrot kuulutati aga välja alles 2004. a. septembris. Määruses puudub viide juhtimisvea olemasolule ja kuigi on tuvastatud majandustegevuse seiskumine juba kaks aastat enne pankroti algatamist, ei anna kohus

⁴ Samalaadsed normid aktsiaseltsi kohta sisalduvad ÄS §-des 306, 292 lg 1 p 1 ja 301. Samuti kehtib alates 01. juulist 2002 TsÜS § 36, mis sätestab juriidiliste isikute kohta käiva üldnormi ja mille kohaselt juhul, kui on ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu, peavad juhatuse või seda asendava organi liikmed esitama pankrotiavalduse.

hinnangut sellele, kas juhatuse liige rikkus avalduse esitamata jätmisega oma seadusest tulenevat kohustust või mitte.

Samal ajal on näiteks Harju Maakohtu 27. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-17908 pankrotiavalduse õigeaegset esitamata jätmist käsitletud teisiti: "Võlgniku makseraskused said alguse 2005. a. Võlgniku omakapital ei vastanud ÄS § 176 nõuetele seisuga 31.12.2005. Vastavalt võlgniku bilansile seisuga 01.01.2006 ning ajutise pankrotihalduri kogutud andmetele ületavad võlgniku kohustused vara seisuga 01.01.2006. Võlgniku majandustegevus lõppes jaanuaris 2006. a, mil lõpetati töölepingud töötajatega ning pärast seda ei toimunud aktiivset majandustegevust. Võlgnik tegeles peamiselt [---] nõuete sissenõudmisega. 30.01.2007 osaniku otsusega algatati OÜ G likvideerimismenetlus ja määrati likvideerija. Eeltoodud tegevusest tulenevalt esinevad võlgniku juhatuse liikme käitumises juhtimisvea tunnused: **võlgniku likvideerimismenetlust ei ole algatatud õigeaegselt ja ka pankrotiavaldust ei ole esitanud õigeaegselt.**" Antud juhtumi puhul on näha, et vähemalt järk-järgult on asutud ühingu tegevust lõpetama, siiski on kohus osutanud pankrotiavalduse esitamata jätmisele kui võimalikule juhtimisveale.

Harju Maakohtu 13. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-44791 on pankrotiavalduse esitamisega viivitamist heidetud ette nii juhatuse liikmele kui likvideerijale: "ÄS § 306 lg 3¹ sätestab, et kui aktsiaselts on maksejõuetu ja maksejõuetus ei ole tema majanduslikust seisukorrast tulenevalt ajutine, siis peab aktsiaseltsi juhatus viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva jooksul esitama pankrotiavalduse. ÄS § 301 sätestab, et kui aktsiaseltsil on netovara vähem kui pool osakapitalist või vähem kui ÄS §-s 222 nimetatud aktsiakapitali suurus või muu seaduses sätestatud osakapitali minimaalne suurus, peavad aktsionärid võtma tarvitusele seaduses sätestatud abinõud, muuhulgas otsustama pankrotiavalduse esitamise. ÄS § 222 kohaselt peab osäühingu osakapital olema vähemalt 400 000 krooni. Võlgniku omakapital on seisuga 31.12.1999 olnud -751 936 krooni ja seisuga 31.12.2000 -174 983 krooni, seega ei ole see vastanud ÄS § 222 nõuetele ja äriühingu juhatusel oli tulenevalt tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 36 ja ÄS § 306 lg 3¹ kohustus esitada hiljemalt jaanuaris 2000. a pankrotiavaldus. Seda kohustust äriühingu juhatus ei ole täitnud. Tallinna Linnakohtu otsusega on 09.11.2004 määratud äriühingu likvideerijaks UA Tulenevalt TsÜS §-st 41 lg 4 on likvideerija ülesandeks välja selgitada võlgniku vara ja kohustused. Tulenevalt TsÜS § 44 on likvideerijad kohustatud koheselt, kui ilmneb, et likvideeritava juriidilise isiku varast ei järku võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks, esitama pankrotiavalduse. Arvestades võlgniku 1999.a ja 2000.a majandusseisu ning asjaolu, et võlgniku tegevus oli lõppenud 2000.a, oleks likvideerija pidanud tuvastama võlgniku maksejõuetuse koheselt likvideerimismenetluse alguses ja esitama pankrotiavalduse. Nimetatut äriühingu likvideerija ei teinud, seega ei esitanud ta õigeaegselt pankrotiavaldust. **Pankrotiavaldus on kohtule esitatud alles 25.10.2007, seega ca 3 aastat hiljem seaduses ettenähtud tähtajast.**" Käesolevas määruses on põhjalikult analüüsitud juhatuse liikme ja likvideerija kohustuste rikkumist, samas ei ole märgitud, et selline rikkumine oleks raske juhtimisviga või et see oleks otseselt põhjustanud ühingu pankroti.

Tartu Maakohtu 28. aprilli 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-4984 väljendab pankrotiavalduse esitamisega viivitamise osas järgnevaid seisukohti: "Äriühingu juhatuse liige esitas 2006. aastal pankrotiavalduse Tartu Maakohtule, kuigi avalduse oleks pidanud esitama 2005. aasta alguses. Juhatusel on põhjendanud, et avalduse hilisem esitamine on tingitud asjaolust, et juhatuse liige oli haige ning on haige käesoleva ajani. Pankrotiavalduse esitama jätmise tulemusel ei tehtud kahju äriühingu võlausaldajatele. Sisuliselt äriühing seiskus ning seiskumise ajal ei tehtud äriühingule kahjulike tehinguid.

Ajutine haldur on seisukohal, et juhatuse liikme käitumises ei esine võimalusi tagasinõudmiseks (iseenda kasuks ei ole vara pööratud ning tegevusetuse tulemusel ei ole ka äriühingule kahju tekitatud)."

Omakapitali nõuetele mittevastavusele mittereageerimine

Eespool viidatud Riigikohtu lahendis on tsiviilkolleegium märkinud, et **omakapitali nõuetele mittevastavus ja pankrotiavalduse esitamisega viivitamine võib vastavalt konkreetse juhtumi asjaoludele olla käsitletav raske juhtimisveana**. Seega eeldab ka netovara kaotuse olukord ikkagi selle põhjuste kindlakstegemist. Lisaks näeb KarS ette ka vastava koosseisu: osanike, aktsionäride või tulundusühistu liikmete üldkoosoleku ettenähtud korras kokku kutsumata jätmise eest, kui bilansist on selgunud, et netovara on vähem kui pool osa- või aktsiakapitalist või netovara on olnud alla seadusega kehtestatud osa- või aktsiakapitali alammäära, karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Pärnu Maakohtus 18. detsembril 2007. a. tsiviilasjas nr 2-07-44804 tehtud määruse kohaselt oli võlgnik pankrotiavalduse esitamisel tuginenud muu hulgas ka sellele, et maksejõuetuse põhjuseks oli omakapitali nõuetele mittevastavus: *"Maksejõuetuse põhjuseks on õmblusteenuse omahinna suurenemine, mis on tingitud töötajate palga tõusust ja rendihinna tõusust, samuti õmblejate puudus ning peamise õmblusteenuse tellija pankrotistumine Soomes ning omakapitali nõuetele mittevastavus."* Pankrotikuritegu, muud majanduskuritegu ega rasket juhtimisviga ajutine haldur siiski ei tuvastanud. Omakapitali nõuetele mittevastavus on teatud majanduslik ja õiguslik seisund, mis ei saa olla juhtorgani kohustuse rikkumine, samuti ei saa see olla maksejõuetuse põhjuseks, kuigi võib olla üheks võimalikuks maksejõuetusele või rikkumisele osutavaks asjaoluks.

Analüüsi tulemusena võib asuda seisukohale, et reeglina ei ole kohtud osanike koosoleku või üldkoosoleku kokku kutsumata jätmist netovara kaotuse korral kui võimalikku kuriteotunnustega tegu lahendites käsitletud. Esineb siiski ka lahendeid, milles kohus viitab kuriteo tunnustega teo olemasolule, näiteks Tartu Maakohtu 10. septembri 2007. a. määruuses tsiviilasjas nr 2-07-22734 on märgitud: *"Ajutise pankrotihalduri hinnangul esinevad asjas KarS § 380 märgitud te tunnused, kuna võlgniku netovara oli aasta 2005 lõpus väiksem kui pool osakapitalist."* Kuid kohus ei tuvastanud, kas juhatuse täitis oma ülesannet kutsuda kokku osanike koosolek: nimelt nõuab KarS-is ette nähtud koosseis lisaks netovara kaotusele ka juhatuse liikmete tegevusetust (koosoleku kokku kutsumata jätmist).

Nõuete kajastamine ühingu varana

Olukorras, kus piiratud vastutusega äriühingu osa- või aktsiakapital on langenud alla seadusega lubatud piiri (netovara kaotus), paneb seadus juhtorganitele täiendavaid kohustusi ja suunab neid ka raamatupidamislikult konservatiivsematele valikutele. Analüüsi objektiks olnud kohtumäärustes esines aga vastandlikke seisukohti selle kohta, kuidas tuleks toimida võlgnikust äriühingu bilansis olevate nõuetega.

Tartu Maakohtu 20. detsembri 2007. a. määruuses tsiviilasjas nr 2-07-20318 on märgitud järgmist: *"Võttes arvesse OÜ T nõuetega seonduvaid asjaolusid (hea raamatupidamise tava kohaselt oleks pidanud nõuded Valgevene partnerite vastu hindama lootusetuteks juba hiljemalt 2005. aastal) on haldur seisukohal, et faktiliselt on äriühingul puudunud likviidsed vahendid kõikide lühiajaliste kohustuste täitmiseks püsivalt 2005. aastast. Nõuete õige hindamise korral oleks olnud ilmne, et kogu äriühingu varad faktiliselt 2005. majandusaastal ei katnud enam äriühingu lühiajalisi kohustusi ning äriühingu netovara oli*

2005. majandusaasta lõpuks faktiliselt oluliselt väiksem seaduses sätestatud alammäärast. Ajutise halduri andmetel ei ole äriühingu juhatuse liikmed kutsunud kokku äriühingu osanike üldkoosolekut meetmete tarvitusele võtmiseks äriühingu netovara ning maksevõime taastamise eesmärgil. Eeltoodud arvestades on ajutine haldur seisukohal, et sisuliselt on OÜ T juhatuse liikmed rikkunud äriseadustiku §-des 171 lg 2 ja 180 lg 5¹ sätestatud kohustusi. **Kuna aga OÜ T on sisuliselt lootusetuid nõudeid hoidnud kuni 2007. aasta septembrikuuni arvel likviidse varana, ongi paraku alles 2007. septembrikuu bilanss esimene OÜ T juhtkonna poolt koostatud bilanss, mis vormiliselt kajastab OÜ T netovara pöördumatut vähenemist alla seaduses sätestatud alampiiri.**

Ajutine haldur ei ole tuvastanud selgeid võimalusi tehingute kehtetuks tunnistamiseks ning seeläbi vara pankrotivarasse tagasivõitmiseks. Kuigi OÜ-l T oli netovara puudujääk ning äriühing oli sisuliselt maksejõuetu juba oluliselt varem äriühingu suhtes pankrotimenetluse algatamist, on varaliste nõuete esitamine OÜ T juhatuse liikmete vastu seoses sellega, et nad ei esitanud kohtule pankrotiavaldust 20 päeva jooksul pärast seda kui bilansist ilmnes äriühingu maksejõuetus, siiski problemaatiline, arvestades asjaolu, et äriühingu juhtkonna poolt koostatud raamatupidamisaruanded on kajastanud äriühingu varalist seisut kuni 2007. aasta septembrikuuni oluliselt paremana tegelikust. Seisuga 09.10.2007 teadaolevad, kuid ebatõenäoliselt laekuvateks hinnatud OÜ T nõuded teiste isikute vastu kogusummas 3 363 782,28 krooni, on ka ajutise halduri arvates lootusetud arvestades nende nõuete vanust, samuti asjaolu, et deebitorid on valdavalt välisriigi kodanikud ja kõik kohtuvälised meetmed nende nõuete sissenõudmiseks on juba OÜ T juhatuse liikmete poolt tarvitusele võetud. Nõuete kohtulikuks menetlemiseks puuduvad aga OÜ-l T vastavad rahalised vahendid."

Harju Maakohtu 26. mai 2006. a. määruses tsiviilasjas nr 2-06-6293 on kohus oma järeldustes lähtunud aga hoopis teistsugustest põhimõtetest: "Võlgniku 2005.a majandusaasta aruandest nähtub, et võlgnik on viimastel majandusaastatel teeninud kasumit ning **kui arvestada võlgniku varade koosseisu ka võlgniku parenduskulude nõue kogusummas 263 165 krooni, siis on täidetud ka omakapitali nõue.**" Küsimuse all oli võlgnikul üürileandja vastu väidetavalt eksisteeriv parenduskulude hüvitamise nõue, mis oli raamatupidamises üles võtmata. Parenduskulude sissenõudmiseks oli toimunud kohtuvaidlus, mille esemeks oli ühelt poolt võlgniku ja üürileandja vahel sõlmitud üürilepingu lõppenuks tunnustamise nõue ja teiselt poolt üürniku poolt samas asjas esitatud parenduskulude vastunõue. Seega oli igal juhul tegemist vaieldava nõudega ja asjaolu, et võlgniku raamatupidamises see nõue ei kajastunud, võis viidata ka asjaolule, et tegelikult nõuet ei eksisteerinudki.

Antud kaasuse puhul tuleb silmas pidada ka seda, et juba 14. detsembri 2005. a. otsusega tsiviilasjas nr 2-2/1085/05 oli Tartu Ringkonnakohus jätnud jõusse esimese astme kohtu otsuse parenduste nõude rahuldamata jätmise kohta. Kohtotsuses on hinnatud nõuete olemasolu võimalikkust ja selle tõendatust ning leitud, et kostja vastavate aastate kasumiaruanded ja muud aastaaruannete osad kulutuste tegemist ei kajasta, põhivara kostja neil aastatel soetanud ei ole ja seega **ei ole tõendatud, et kostja oleks teinud üürilepingu objektile väidetavaid parendusi.** Vastuhagi osas seisukoha kujundamisel oli kohtu jaoks oluline ka asjaolu, et kostja ei esitanud kohtule parenduste tegemise tõendamiseks ühtegi kuludokumentide.

Analüüsi autor on seisukohal, et **netovara kaotuse olukorras ei tohiks olla lubatud anda kohtumääruses hinnanguid, mis võimaldaksid vaieldava ja raamatupidamises varem mitte kajastatud nõude n-õ arvestamist omakapitali suurendava tegurina.** Raamatupidamise seaduse § 16 p 8 kohustab raamatupidamiskohustuslast lähtuma raamatupidamise aastaaruande koostamisel konservatiivsuse printsiibist - aruanded tuleb koostada ettevaatlikult ja kaalutletult, et vältida varade ja tulude ülehindamist või kohustuste ja kulude alahindamist. Seega ei saa vaieldava nõude bilansis kajastamata jätmist juhatuse liikmetele ette heita.

Majanduslikult ebaotstarbekas käitumine, põhjendamatute äririskide võtmine

Ebamõistliku majandamise käsitlemist raske juhtimisveana kohtupraktika pigem eitab. Siiski esineb juhtumeid, kus kohus on raskeks juhtimisveaks lugenud ka põhjendamatute riskide võtmist ja ebamajanduslikku tegutsemist, kuid sel juhul on olnud tegemist äärmiselt ebaotstarbeka ja hooletu käitumisega. Näitena võib tuua Tartu Maakohtu 14. detsembri 2006. a. määruse tsiviilasjas nr 2-06-24553, milles on märgitud: *"Kohus peab võlgniku maksejõuetuse põhjuseks eelkõige raskeid juhtimisvigu juhatuse tegevuses. Juhatuse liikmed ei ole suhtunud oma kohustusse vajaliku hoolsusega. Olukorras, kus projekti finantseerimine oli suures ulatuses ebaselge, ei oleks tohtinud projektiga alustada, sest see üksnes suurendas kulusid. Kohtule esitatud väidetavas eelarves puudub kalkulatsioon tasumisele kuuluvate maksude osas, mis igal juhul suurendab tegelikku kulu. Kõigil juhatuse liikmetel, sõltumata juhatuse sisesest tööjaotusest, oli kohustus veenduda, et proovide-etenduste alustamine üksnes ei suurenda võlgniku kohustusi ja on olemas reaalne kate eelarvele. Seda juhatuse liikmed aga ei teinud. Juhatuse liikmete käitumises võib esineda seetõttu KarS § 384 sätestatud kuriteo koosseis - maksejõuetuse tahtlik põhjustamine."* Täiendavalt oli antud asjas raske juhtimisveana käsitletud selliseid rikkumisi nagu eelarve puudumist, raamatupidamise mittekorraldamist ning pealiskaudset ja lohakat suhtumist juhatuse liikmete kohustustesse, samuti ülevaate puudumist sularaha arveldustest.

Tartu Maakohtus 28. aprillil 2006. a. tsiviilasjas nr 2-05-23997 tehtud määruses on raskeks juhtimisveaks loetud ka juhtorganite suutmatust ja soovimatust võtta õigeaegselt vastu ühingu lõpetamise või tegevuse ümberkorraldamise otsust.

Abieluvaralepingu sõlmimine eesmärgiga vähendada oma vara

Tegemist on füüsilise isiku pankrotiga, mis kuulutati välja 10. oktoobril 2003. a. Tartu Maakohtu 21. novembri 2007. a. määrusega tsiviilasjas nr 2-03-929 lõpetati pankrotimenetlus raugemise tõttu.

Pankrotihaldur tuvastas, et võlgniku maksejõuetus tekkis 1999. aastal ja et maksejõuetuse kujunemine oli vahetus seoses võlgniku ettevõtlusega perioodil juuli 1999 kuni juuni 2000, mil võlgnik sõlmis tööettevõtulepinguid ehitustööde tegemiseks ja korraldamiseks ja millega kaasnes temale kui ettevõtlusega tegeleval eraisikul maksukohustus, kuid mille täitmiseks ta rahaliste vahendite laekumist isegi ei planeerinud. Tööettevõtulepinguga seoses tegi Maksuamet võlgnikule maksuettekirjutuse, millega kohustas teda tasuma perioodil august 1999 kuni detsember 2000 deklareerimata ning tasumata makse kogusummas 410 999 krooni ja maksuintresse kogusummas 138 688 krooni. Maksukohustustest teadlikuna sõlmis võlgnik 2. veebruaril 2000. a. abieluvaralepingu, millega ta loovutas abikaasade ühisvaras temale kuuluva varaosa tasuta abikaasale. Pärast abieluvaralepingu sõlmimist puudus võlgnikul sisuliselt igasugune vara, mille arvelt oleks reaalselt olnud võimalik võlausaldajate nõudeid rahuldada. Vara pankrotivarasse tagasivõtmiseks algatati kohtuasi, kuid võlausaldajad tunnistasid selle perspektiivituks ning otsustasid mitte finantseerida pankrotimenetlust ega ka kõnealust kohtuvaidlust. Haldurile tehti ülesandeks esitada kohtule viivitamatult taotlused nii pankrotimenetluse kui ka abieluvaralepingu kehtetuks tunnistamise kohtumenetluse lõpetamiseks.

Kuigi määruses ei ole sõnaselgelt viidatud, et pankroti oleks põhjustanud kuriteotunnustega tegu, nähtub asjaolude kirjeldusest, et väga tõenäoliselt oli tegemist enda maksejõuetuse tahtliku põhjustamisega võlgniku poolt. Vara tagasivõtmiseks ja abieluvaralepingu kehtetuks tunnistamiseks algatatud kohtuvaidlus lõppes küll kompromissiga, kuid kompromiss ei

tähenda, et kuriteotunnustega tegu võiks maksejõuetuse põhjusena ignoreerida. Seetõttu oleks ilmselt õigem, kui kohus vastava asjaolu määruks siiski ära märgiks. Omaette küsimus on, kas see peaks olema tingimata kajastatud raugemise kohta tehtud menetlust lõpetavas määruks. Antud asjas sisaldub KIS-is veel jaotusettepaneku kinnitamise määrus ning selles lahendis ei ole samuti viidet kuriteotunnustega teo võimalikule esinemisele. Samuti puuduvad andmed selle kohta, kas on pöördutud uurimisorganite poole kriminaalmenetluse alustamise taotlusega.

Endisele juhatuse liikmele laenu tagastamine olukorras, kus ühing on juba muutunud maksejõuetuks (väljamakse maksejõuetust ühingust)

Harju Maakohtus 10. detsembril 2007. a. tsiviilasjas nr 2-07-24490 tehtud määruse kohaselt ei ole ajutine haldur ega kohus sellist olukorda pidanud raskeks juhtimisveaks. Määruse kohaselt *"[ei ole] ajutine haldur [---] leidnud tõendeid selle kohta, et võlgniku pankrotistumise otseseks põhjuseks oli mõni (pankroti)kuriteona või raske juhtimisveana käsitletav tegu."* Samas määruks on märgitud: *"Ajutise halduri hinnangul on võlgnik olukorras, kus tal majandustegevus oli lõppenud ning ta oli ilmselt maksejõuetu, tagastanud oma pangakontolt eelmisele juhatuse liikmele laenu summas 99 000.- krooni, mida tõenäoliselt saab PankS § 110 ja 113 alusel tagasi võita."*

Nagu juba öeldud, ei kohusta seadus otseselt andma juhtorganite tegevusele hinnangut juhul, kui juhtimisviga ei ole maksejõuetust **põhjustanud** (st juhul, kui viga küll esineb, kuid see on tehtud juba pärast maksejõuetuse tekkimist või kui see on tehtud küll ajalisel sellisel perioodil, mille jooksul toimunud sündmused võivad iseenesest olla maksejõuetuse põhjuseks, kuid ei ole seda siiski). Kuid siiski võib küsida, **kas selline laenu tagastamine võiks olla käsitletav ka juhtimisveana.**

ÄS § 180 lg 5¹ kehtib alates 01. jaanuarist 2006 järgmises redaktsioonis: "Kui osäühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, peab juhatuse viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest, esitama kohtule osäühingu pankrotiavalduse. **Pärast maksejõuetuse ilmnemist ei või juhatuse liikmed teha osäühingu eest makseid, välja arvatud maksed, mille tegemine maksejõuetuse olukorras on kooskõlas korraldaja hooldusega.** Juhatuse liikmed on solidaarselt kohustatud hüvitama osäühingule pärast maksejõuetuse ilmnemist osäühingu tehtud maksed, mille tegemine vaadeldavas olukorras ei olnud kooskõlas korraldaja hooldusega. Juhatuse liikmete vastutusele kohaldatakse käesoleva seaduse §-s 187 sätestatud." Võib tekkida küsimus, kas normi eesmärgiks oli sätestada eeldus, et sellisel ajal tehtud maksete puhul eeldatakse hoolduskohustuse rikkumist ja need kujutavad endast n-ö lihtsustatud korras tõendatavat nõudeõigust.

Äriseadustiku muudatuste eelnõu seletuskirja kohaselt oli § 180 muutmise ja täiendamise üldiseks eesmärgiks **"täpsustada juhatuse kohustusi osäühingu asjaajamise korraldamisel ning tugevdada põhimõtet, mille kohaselt juhatuse tegevus peab igakülgset teenima osäühingu huve."**

§ 180 lõike 5¹ muutmise eesmärk on seletuskirja kohaselt juhatuse kohustuste ja vastutuse täpsustamine osäühingu maksejõuetuse korral. Seletuskirjas märgitakse, et "esiteks konkretiseeritakse pankrotiavalduse „viivitamatu“ esitamise tähendust, sätestades pankrotiavalduse esitamise maksimaalse piirina kolm nädalat maksejõuetuse ilmnemisest. Teiseks täpsustatakse juhatuse kohustusi osäühingu eest maksete tegemisel pärast maksejõuetuse ilmnemist, eesmärgiga takistada osäühingu vara täiendavat vähenemist ja majandusliku seisundi halvenemist. Sätestatakse selge põhimõte, et pärast maksejõuetuse

ilmnemist on juhatuse liikmetel lubatud osahingu eest teha üksnes neid makseid, mille tegemine on ka maksejõuetuse olukorras kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Kui juhatuse liikmed teevad siiski korraliku ettevõtja hoolsusega mitte kooskõlas olevaid makseid, peavad nad niisugused maksed osahingule solidaarselt hüvitama. Sellega rõhutatakse põhimõtet, mille kohaselt juhatuse liikmed peavad oma tegevuses pidevalt arvestama osahingu reaalse majandusliku olukorraga ning hindama tehingute mõju sellele olukorrale."

Seega võib seletuskirja põhjal väita, et **normi eesmärgiks on teatud määral ka juhatuse liikme hoolsuskohustuse sisustamine olukorras, kus ühing on majandusraskustes. Pankroti raugemise praktikas ei omistata seda liiki rikkumistele küll stigantiseerivat tähendust ega peeta neid juhtumeid selgesõnaliselt raskeks juhtimisveaks, kuid seda eelkõige seetõttu, et asjaolud, mis leidsid aset pärast maksejõuetuse välja kujunemisest ei saa iseenesest olla maksejõuetuse põhjuseks, seega neid asjaolusid sageli eraldi ära ei märgita.**

Maksejõuetust ühingust väljamakse tegemist saab siiski lugeda juhatuse liikme kohustuse rikkumiseks (kuigi süü vorm sõltub muudugi konkreetse kaasuse tehiooludest).

Konkurentsikeelu rikkumine ja huvide konflikt

Konkurentsikeelu rikkumist ja juhatuse liikme huvide konflikti kui juhtorgani kohustuse rikkumist käsitleb näiteks Harju Maakohtu 27. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-11841. Kaasuse asjaolude kohaselt oli võlgniku põhitegevuseks ehitus- ja remonditööde tegemine. Ligikaudu 95 protsenti töödest tellis Soome Vabariigis asuv äriühing S OY ja seal ettevõtjana registreeritud VR, kes on nii S OY esindaja kui ka võlgniku juhatuse liige. Võlgnikust äriühingu majandustegevus oli tihedalt seotud ja sõltuvuses nii Soome ühingust kui ka VR-st. Võlgniku maksejõuetuse põhjuseks oli põhiliste lepingupartnerite poolt teostatud ehitus- ja remonditööde eest tasumata jätmine, mis põhjustas väikefirmamana tegutsenud ettevõtte pankrotisituatsiooni. 2006. aastast alates lakkasid ülalnimetatud lepingupartnerid tasumast esitatud arveid, tuues põhjuseks tööde halba kvaliteeti jms. 2006. a augustis vabastati töölt võlgniku viimane töötaja ning majandustegevus lõppes. Ajutine pankrotihaldur võttis ühendust VR-ga, kelle vastu FIE-na ning S OY esindajana olid võlgnikul varalised nõuded. VR vaidles nõuetele täies ulatuses vastu ning väitis, et hoopis temal ja S OY-l on võlgniku vastu rahalised nõuded, kuna võlgnik tegi praaktöid ega täitnud korrektselt alltöövõtulepingust tulenevaid kohustusi, millest tulenevalt pidid nii VR kui ka S OY oma kulul parandusi tegema. Ühtegi kirjalikku lepingut ehitus- ja remonditööde kohta ei sõlmitud.

Kohtumääruses on raske juhtimisvea kohta märgitud: *"Võlgniku juhatuse liikme VR käitumises esinevad juhtimisvea tunnused – ei ole täitnud korrektselt juhatuse liikme hoolsus- ja lojaalsuskohustust, milline on sätestatud TsÜS § 35 lg-s 1, mille kohaselt juriidilise isiku juhtorgani liikmed peavad oma seadusest ja põhikirjast tulenevaid kohustusi täitma juhtorgani liikmelt tavaliselt oodatava hoolega ja olema juriidilisele isikule lojaalsed. Hoolimata võlgniku tõsisest makseraskusest, ei võtnud juhatuse liige omalt poolt midagi ette, et lõpetada võlgniku majandustegevus, vaid jätkas võlgniku seisukohast majanduslikult ebaotstarbekat tegevust, st majandustegevust, millega kaasnesid kulud, olukorras, kus oli teada, et võlgnikule ei tasuta tehtud tööde eest. Ajutise pankrotihalduri esitatud andmetel on võlgniku juhatuse liige VR rikkunud konkurentsikeeldu ja huvide konflikti vältimise kohustust ning on enda huvides ära kasutanud võlgnikku kui äriühingut."*

Juhatuse liikme tegevusetus

Olukorras, kus haldur on esitanud nõude juhatuse liikme vastu ja kohus on vastava hagi jätnud rahuldamata, on määrustes ka märgitud, et pankroti põhjuseks ei ole raske juhtimisviga. Seda isegi juhul, kui esinevad asjaolud, mis võiks anda aluse jaatada juhtimisvea olemasolu. Näitena võib siin tuua Harju Maakohtu 28. septembri 2007. a. määruse tsiviilasjas nr 2-05-24770, millega pankrotimenetlus lõpetati raugemise tõttu. Pankrotihaldur oli esialgu seisukohal, et pankroti põhjustas juhatuse liikme poolne rikkumine, mis võib olla ka raske juhtimisviga. Ta esitas juhatuse liikme vastu ka vastava nõude, nõudes kahju hüvitamist, kuid nii Viru Maakohus kui ka Viru Ringkonnakohus jätsid kahju hüvitamise nõude rahuldamata. Pankrotihaldur põhjendas nõuet sellega, et ühingu kassast maksti kolmandale isikule kaks korda välja sularaha summas umbes 90 000 krooni. Juhatuse liige kinnitas, et tema kassa väljamineku orderitele alla kirjutanud ei ole. Raha saaja näol oli samuti tegemist pankrotis ühinguga, kelle juhatuse liige ja pankrotihaldur kinnitasid, et nemad mingit raha saanud ei ole. Käekirjaekspertiisi menetluses ei korraldatud. Antud näite puhul leidsid Viru Maakohus ja Viru Ringkonnakohus, et kolmanda isiku (väidetava raha saaja) kinnitus, et ta ei ole raha saanud, ei ole veenev ja on protsessuaalselt tõendina kõlbmatu.

Seega kinnitab kohtupraktika seisukohta, et kui juhatuse liikme kohustuse rikkumine (raha õigusliku aluseta väljamaksmine) ei ole tuvastatud, ei vastuta juhatuse liige ka kahju eest. **Kohtulahendites puuduvad ka hinnangud, kas ja millistel asjaoludel võiks juhatuse liige vastutada tegevusetuse eest ehk selle eest, et ta võimaldas tekkida olukorral, kus temal kui juhatuse liikmel puudus kontroll kassa ja sularaha liikumise üle.**

Eelnimetatud kohtuasjas käsitles hageja juhatuse liikme rikkumisena väljamakse tegemist ühingu varast ilma kuludokumendita ja sellise väljamakse tegemise tõendamise võib iseenesest tõesti osutada raskeks. Kohtupraktika toetab seisukohta, et isegi kui pole tuvastatud, kuhu täpselt liikus kassast välja läinud raha, ei vastuta juhatuse liige oma hoolsuskohustuse rikkumise eest. Samas hõlmab hoolsuskohustus juhatuse liikme kohustust korraldada sularaha liikumine selliselt, et oleks tagatud ülevaade rahade liikumisest ja et kassas olevad vahendeid ei oleks võimalik ilma järelevalveta välja võtta. Kohtutel tuleks sellises olukorras kaaluda, kas juhatuse liikme poolt toime pandud rikkumine ei võinud seisneda hoopis tegevusetuses.

Kokkuvõte

Käesoleva ülevaate põhjal võib järeldada, et pankrotimenetlus ei pruugi olla filtriks, mis võimaldaks tuua välja juhtorganite liikmete eksimusi ühingu juhtimisel. Hinnangud juhtorganite toimingutele on määrustes sageli pealiskaudsed ega võimalda teha järeldusi selle kohta, kas juhtorganite liikmed on oma kohustusi täitnud või mitte. Pankrotimenetluses tehtud kohtulahendites on asjaolude ja argumentatsiooni esitamisel ilmselgelt lähtutud praktilistest kaalutlustest: kui ei ole vara, mille arvel pankrotimenetlust jätkata ja kui võlausaldajad ei soovi menetlust finantseerida, siis ei ole ka põhjust sügavamalt käsitleda pankroti põhjuseid ega juhtorganite toimingute seaduslikkust.

Lõpliku õigusliku hinnangu (kas ajutise halduri või pankrotihalduri poolt kindlaks tehtud asjaolude kohaselt on tegemist raske juhtimisveaga ja kas see on põhjustanud võlgniku maksejõuetuse) peab oma lahendis andma kohus. Tegelikuses kajastab kohus lahendis ka õigusliku hinnangu osas enamasti vaid halduri seisukohti ja kas ei märgi enam eraldi midagi raske juhtimisvea või kuriteo tunnustega teo olemasolu ega puudumise kohta või sedastab lihtsalt, et "ajutine haldur on teatanud kohtule, et juhatuse liikme käitumises ei esine raskeid juhtimisvigu ning kuriteo tunnustega tegusid."

Loomulikult võib ja saab kohus oma arvamuse kujundamisel tugineda (ajutise) halduri seisukohtadele, kuid menetluslik uurimisprintsip tähendab, et kohus peab lahendis väljendama ikkagi oma seisukohta, ka juhul, kui see seisneb halduriga nõustumises.

Juhatuse liikme kohustuse rikkumise sisu selgitav kohtupraktika on napp, eriti vähe on käsitletud selliseid rikkumisi, mis seisnevad tegevusetuses. Tegevusetusena heidab kohtupraktika juhatuse liikmetele praeguse seisuga ette vaid pankrotiavalduse õigeaegset esitamata jätmist.

Omaette küsimus on, milline üldse on või peaks olema raske juhtimisvea tuvastamise väljund. Esiteks võib küsida, kas juhul, kui ühes menetluses on spetsialisti (ajutine haldur või pankrotihaldur) arvamusele ja tema poolt läbi viidud majandustegevuse uurimisele tuginedes tuvastatud, et juhatuse liige on rikkunud oma kohustust tahtlikult või raske hooletuse tõttu, võiks see olla tõendamist lihtsustavaks abinõuks juhatuse liikme vastu nõude esitamisel. Üheks võimaluseks on lugeda juhatuse liikme poolne kohustuse rikkumine selles olukorras eelduseks, erinevalt tavaolukorrast, kus juhatuse liikme rikkumist kui vastutuse aluseks olevat asjaolu peab hagejana tõendama ühing. Kui kohus on määruses või otsuses märkinud, et juhtorgani tegevus kvalifitseerub raskeks juhtimisveaks, saaks kostja küll võimaluse see väide ümber lükata, kuid rikkumist võiks eeldada. Enne 01. jaanuari 2006 kehtinud TsMS § 94 lg 2 kohaselt ei saanud ühes tsiviilasjas jõustunud kohtuotsusega tuvastatud asjaolu ei saanud vaidlustada teises tsiviilasjas, kui sellest võtsid osa samad pooled ning seda asjaolu ei saa vaidlustada ka asjast osavõtnud kolmas isik. Sellest põhimõttest aga uues TsMS-s loobuti. Tuginedes kehtiva menetlusseaduse põhimõttele, mille kohaselt pooled on seotud vaid otsuse resolutsioonis tuvastatud õigussuhetega võib väita, et **kindlasti on kohtuotsus teises pooltevahelises menetluses kasutatav dokumentaalse tõendina**, kuid teine kohus peab olema oma otsuse tegemisel ja asjaolude tuvastamisel vaba. Ühe kohtu võimalikud vead asjaolude tuvastamisel ei tohi automaatselt kanduda üle järgmistesse poolte vahelistesse menetlustesse. Poolte suhtes kehtib jõustunud kohtuotsus ja see on antud tähenduses siiski vaid otsuse resolutsioon. Tuvastatud asjaolud toob kohus välja oma konkreetse otsuse põhjendusena, mis ei saa juba loogiliselt olla seega lõplik.⁵ Silmas tuleb pidada ka seda, et esiteks konstateerib pankrotimenetluses raske juhtimisvea olemasolu sageli määrus ja teiseks ei märgi kohtud raske juhtimisvea olemasolu mitte resolutiivosas vaid pigem motiveerivas osas.

Käesoleva ülevaate põhjal võib asuda seisukohale, et raske juhtimisvea esinemise märkimine lahendis saab teise menetluse anda ilmselt vaid tõendusliku väljundi. Ometi **tuleb rikkumiste väljaselgitamist ja kohtulahendites kajastamist analüüsi autori arvates pidada oluliseks, näiteks kas või teatud kaasusgruppide markeerimise ja juhtorganite tegevuse hindamise seisukohast.**

Pankrotimenetluse seisukohast omavad halduri ja kohtu järelused raske juhtimisvea kohta ka teatavat väljundit võlausaldajate jaoks, kes saavad tuvastatud asjaoludele tuginedes otsustada menetluse edasise finantseerimise otstarbekuse üle.

Margit Vutt

Riigikohtu õigusteabe osakond
analüütik

⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu. Seletuskiri. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=033370012&login=proof&password=&system=ems&server=ragne11>.